

Отримано 30.03.2012. ХДУХТ, Харків.
© Н.П. Ушакова, О.Д. Тімченко, 2012.

УДК 658.005.:338

О.А. Круглова, канд. екон. наук
Д.В. Вишнякова, магістрант

МОНІТОРИНГ ЯК ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Розглянуто різні теоретичні підходи авторів до визначення поняття “моніторинг”; уточнено його місце в загальній системі управління.

Rassмотрены разные теоретические подходы авторов к определению понятия “мониторинг”; уточнено его место в общей системе управления.

The different theoretical going of authors is considered near determination of concept “monitoring”; his place is specified in general control system.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах переходу до ринкових форм господарювання для кожного підприємства виникає необхідність упровадження ефективної системи управління, оскільки це відіграє важливу роль у забезпеченні їх стабільного функціонування й розвитку. Для розв’язання цього завдання суб’єктам господарювання треба розробляти нові підходи та технології в управлінні підприємством. До таких технологій належить моніторинг, який має формувати всебічне бачення комплексного використання потенціалу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти моніторингу як функції управління на підприємстві висвітлювали у своїх працях такі вчені, як Е.М. Коротков [7], Б.Г. Литвак [8], П.І. Кононенко, О.С. Олексюк [9] та І.Й. Плікус [13]. Хан Д. і Данілочкіна Н.Г. [6] розглядали моніторинг як складову частину системи контролю. Кизим М.О. та Забродський В.А. [12] досліджували теоретичні питання функціонування фінансового моніторингу. Значний вклад у дослідження теоретичних аспектів суті та видів моніторингу зробив В.К. Галіцин [4]. Проблемами класифікації моніторингу займалися також Г.Г. Фетисов, В.П. Орешин [16], Н.А. Щедина [9], В.С. Білецький, Ю.Б. Іванов, О.М. Тищенко [15], В. Артеменко [1], А. Остапенко, О. Ральчук [11]. Незважаючи на досить широке коло наукових праць, теоретичні питання щодо суті та класифікації моніто-

рингу розкриті недостатньо чітко та повно, що зумовлює необхідність їх детальнішого вивчення й систематизації.

Мета та завдання статті полягають у детальному вивченні та узагальненні існуючих визначень категорії “моніторинг”, систематизації існуючих класифікацій моніторингу для чіткого розуміння його призначення в системі управління підприємством.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою інформаційного забезпечення аналізу поточної ситуації, прийняття ефективних управлінських рішень, прогнозування динаміки загальної ситуації для визначення майбутніх позитивних або негативних тенденцій, що вимагають корегування з боку підприємств, та недопущення незаконних операцій проводиться моніторинг діяльності на підприємстві.

Для проведення ефективного та дієвого моніторингу на підприємстві, слід перш за все дослідити й чітко зрозуміти суть поняття “моніторинг” та його основних видів. Традиційно в основі цього дослідження лежать проблеми дефініції поняття. Незважаючи на важливість однозначного уявлення щодо ключових позицій понятійного апарату, у вітчизняній науці відсутня відповідна єдність підходів до визначення поняття “моніторинг”. Так, Е.М. Коротков стверджує, що моніторинг – це “систематичне відстеження процесів або тенденцій, постійне спостереження з метою своєчасної оцінки виникаючих ситуацій” [7, с. 152]. Литвак Б.Г. дотримується точки зору, що “моніторинг (лат. monitor – спостережливий) – спеціально організоване систематичне спостереження за станом яких-небудь об’єктів” [8, с. 257]. Данілочкіна Н.Г. розглядає моніторинг у системі контролінгу: як “відстеження процесів, що відбуваються на підприємстві, у режимі реального часу; складання оперативних звітів про результати роботи підприємства за найкоротші проміжки часу; порівняння цільових результатів із фактично досягнутими” [6, с. 136]. Бланк І.О. вважає, що моніторинг – це система постійного спостереження за процесами і тенденціями, що мають місце в зовнішньому та/або внутрішньому середовищі підприємства з метою своєчасної оперативної оцінки ситуацій, що виникають [2, с. 387]. Мочерний С.В. визначає моніторинг як безперервне стеження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату, а також прогнозування та запобігання критичним ситуаціям; як складову управління економічними об’єктами, що полягає в систематичному аналізі їхньої діяльності [5, с. 263]. Артеменко В. вважає, що моніторинг визначають як постійне спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному або запланованому результату [1, с. 63].

Таким чином, у наведених авторських підходах виділено такі характерні особливості моніторингу: моніторинг – це складова управління підприємством; це постійне та систематичне спостереження за станом об'єкта дослідження; метою моніторингу є своєчасна оцінка ситуацій, що виникають, запобігання кризовим моментам на підприємстві.

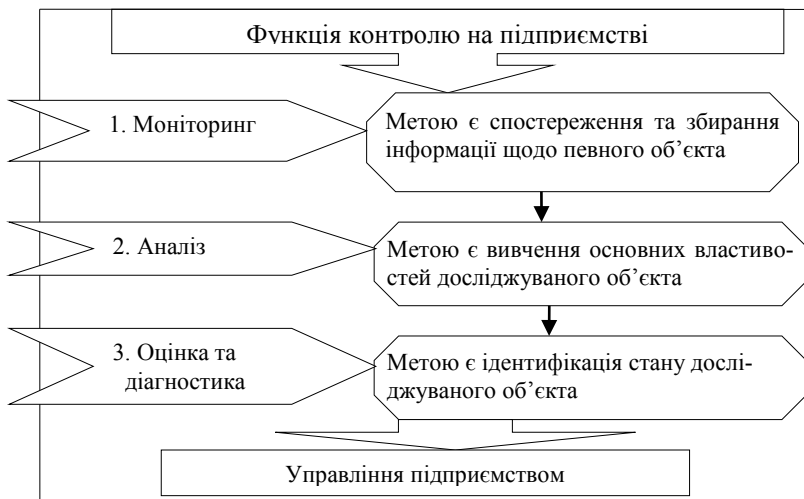
Також вважаємо за необхідне підкреслити таку важливу його складову, як складання оперативних звітів про результати роботи підприємства в режимі реального часу. Це забезпечить аналіз поточної ситуації необхідною інформацією.

Ураховуючи сформульовані вище положення та зауваження, моніторинг можна визначити як безперервне та систематичне стеження за певним процесом або об'єктом з метою виявлення його відповідності бажаному результату та тенденціям розвитку.

Багато вітчизняних науковців, зокрема І.О. Бланк [2], С.В. Мочерний [5], В. Артеменко [1], ототожнюють моніторинг з аналізом та оцінкою. Саме тому, ми вважаємо за потрібне розмежувати ці поняття, оскільки вони нерівноцінні й можуть бути використані в різних функціях управління. На наш погляд, для кращого розуміння цього питання слід розробити логічний ланцюг, що розкриє місце моніторингу в системі управління (рис.).

Межі застосування моніторингу за останні десятиліття надзвичайно розширилися (уперше моніторинг застосовувався в екології). Сьогодні він вивчається та використовується як технічними, соціальними, політичними, економічними науками, так і різними сферами прикладної діяльності. До сфер, які виявляють інтерес до моніторингу як способу наукового дослідження, належать екологія, біологія, соціологія, педагогіка, економіка, психологія та, безумовно, управління, оскільки основною сферою практичного застосування моніторингу є інформаційне обслуговування управління різних галузей та видів діяльності.

Велика кількість систем моніторингу породжує необхідність їх упорядкування та класифікації. Класифікація є системою підпорядкованих понять будь-якої галузі науки чи діяльності людини і використовується як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями. Наукова класифікація має показувати систему законів, властивих відображенню в ній фрагменту дійсності, які зумовлюють зафіксовані в класифікації властивості й відносини об'єктів. Їх систематизація покликана враховувати той факт, що в природі немає чітких розмежувань і переходи від одного виду (класу) до іншого є невід'ємною властивістю дійсності.

Рисунок – Моніторинг у системі управління підприємством

Слід зазначити, що класифікація, яка базується на глибоких наукових засадах, дає змогу робити обґрунтовані прогнози щодо невідомих ще фактів або закономірностей [14, с. 295].

Із цією метою нами здійснено спробу вдосконалення класифікації існуючих систем моніторингу. Найпоширенішою класифікаційною ознакою є сфера застосування моніторингу. Цей критерій використовують у своїх класифікаціях такі вчені, як Г.Г. Фетисов, В.П. Орешин, Н.А. Щедина, В.С. Білецький, Ю.Б. Іванов, О.М. Тищенко. Це дає змогу виділити такі види моніторингу:

- в екології та біології: моніторинг повітря, води, лісів, клімату, довкілля, токсичних речовин, випромінювання, ґрунтово-хімічний тощо;

- у медицині: санітарно-гігієнічний, епідеміологічний тощо;

- у економіці: продукції, цін, податків, обладнання, доходів, ринку праці, ринку продуктів харчування, будівельних товарів тощо;

- у політології та соціології: засобів масової інформації, регіональних ЗМІ, виборів, соціально-політичний моніторинг регіонів, законодавства тощо;

- у промисловості: корозії металів, каталітичних процесів тощо;

- в освіті: якості знань, освітніх систем, програм тощо [15].

Залежно від цілей дослідження Н.А. Щедина, Г.Г. Фетисов та В.П. Орешин виділяли інформаційний, базовий (фоновий) та проблемний моніторинг. Так, інформаційний моніторинг, на їх думку,

являє собою структурування, накопичення й розповсюдження інформації; базовий (фоновий) – це виявлення нових проблем і небезпек до того, як вони будуть усвідомленими на рівні управління; проблемний – це з'ясування закономірностей, процесів, небезпек, проблем, які відомі й суттєві з точки зору управління.

За періодичністю проведення В.К. Галіцин, А. Остапенко і О. Ральчук виділяють епізодичний (разовий), безперервний та періодичний (дискретний) моніторинг. Епізодичний моніторинг – це разове спостереження за досліджуваним об'єктом. Безперервний моніторинг передбачає постійне спостереження за досліджуваним об'єктом або процесом, а періодичний (дискретний) – характеризується певним часовим періодом, протягом якого відбуваються спостереження.

Галіцин В.К. [4] та Артеменко В. [1] за масштабністю виокремлювали загальнодержавний, регіональний та локальний (об'єктний) моніторинг, а відповідно до підстав, які можуть бути використані для порівняння, виділяли динамічний, конкурентний, порівняльний та комплексний моніторинг.

Так, до загальнодержавного моніторингу належать ті системи, що обслуговують об'єкти вищого державного рівня, – Державний комітет статистики України, Національний банк, міністерства і відомства. Регіональний моніторинг, у свою чергу, передбачає проведення досліджень на рівні області чи регіону, а локальний (об'єктний) – досліджень конкретного об'єкта (підприємства, установи, організації).

Основою для експертизи при динамічному моніторингу є дані про динаміку розвитку певного об'єкта, явища чи показника. Підставою для експертизи при конкурентному моніторингу є результати ідентичного обстеження розвитку двох та більше об'єктів, явищ або показників; при порівняльному моніторингу підставою для експертизи обираються результати ідентичного обстеження однієї або двох систем вищого рівня; комплексний моніторинг використовує декілька критеріїв для проведення експертизи.

За технологічним виконанням В.К. Галіцин виділив традиційний, автоматизований, інтерактивний та автоматичний моніторинг, а за відношенням до зовнішнього середовища – зовнішній, внутрішній та змішаний.

Традиційний моніторинг відрізняється відсутністю засобів автоматизації; автоматизований допускає використання сучасних інформаційних технологій і апаратних засобів автоматизації процесів збирання, передавання, опрацювання, накопичення й видачі інформації; інтерактивний передбачає обмін повідомленнями між оператором і обчислювальною системою, під час якого система здійснює прий-

мання, опрацювання й видачу повідомлень; автоматичний працює без втручання людини.

Основою зовнішнього моніторингу є всебічне дослідження й аналіз зовнішніх впливів та їх можливих наслідків; внутрішній моніторинг полягає у визначенні основних чинників впливу на результати господарської діяльності всередині підприємства, оцінок результатів; змішаний – передбачає всебічне інформаційно-аналітичне дослідження зовнішнього та внутрішнього середовищ досліджуваного об'єкта.

З урахуванням можливих підходів і думок різних науковців нами було узагальнено та систематизовано класифікацію видів моніторингу (табл.).

Таблиця – Узагальнена класифікація видів моніторингу різними авторами

Автор	Галіцин В.К.	Артеменко В.	Остапенко А.	Ральчук О.	Щедина Н.А.	Фетисов Г.Г.	Орешин В.П.	Білецький В.С.	Іванов Ю.Б.	Тищенко О.М.
Класифікаційна ознака										
За масштабністю	+	+								
За відношенням до зовнішнього середовища	+									
За періодичністю проведення	+		+	+						
За технологічним виконанням	+									
Залежно від мети моніторингу					+	+	+			
Сфера застосування моніторингу					+	+	+	+	+	+
Відповідно до підстав, які можуть бути використані для порівняння	+	+								

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що категорії “моніторинг” у науковій літературі приділяється значна увага. Але на сучасному етапі розвитку вітчизняної науки поняття “моніторинг” не має єдиного тлумачення, оскільки моніторинг вивчається й використовується в різних сферах, галузях, видах суспільної діяльності та його суть насамперед залежить від визначених його користувачами цілей та завдань. Моніторинг може розглядатися і як спосіб дослідження реальності, і як спосіб забезпечення сфери управління своєчасною та якісною інформацією. У найзагальнішому вигляді моніторинг визначають як постійне спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному або запланованому результату. Результати узагальнення та систематизації існуючих класифікацій моніторингу також засвідчили неоднотайність авторських підходів стосовно цього питання та необхідність подальших досліджень у даній сфері.

Список літератури

1. Артеменко В. Інструментальні засоби та моделі створення системи соціально-економічного моніторингу регіону / В. Артеменко // Становлення національної економіки України : Всеукр. наук. конф. : [матеріали] / Львівський держ. ун-т ім. І. Франка. – Л., 1995. – С. 62–64.
2. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера / И. А. Бланк – К. : Ника-центр, 1998. – 480 с.
3. Вороніна О. О. Аналіз окремих чинників впливу на сталість фінансових результатів підприємств промисловості / О. О. Вороніна // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2007. – Вип. 234, т. I. – С. 236–244.
4. Галіцин В. К. Системи моніторингу : монографія / В. К. Галіцин. – К. : КНЕУ, 2000. – 231 с.
5. Економічний словник-довідник / за ред. С. В. Мочерного. – К. : Феміна, 1995. – 368 с.
6. Контроллинг как инструмент управления предприятием / под ред. Н. Г. Данилочкиной. – М. : Аудит : ЮНИТИ, 1998. – 279 с.
7. Коротков Э. М. Концепция менеджмента / Э. М. Коротков. – М. : Дека, 1997. – 304 с.
8. Литвак Б. Г. Разработка управленческого решения / Б. Г. Литвак. – М. : Дело, 2000. – 392 с.
9. Моніторинг макроекономічних та галузевих показників / Н. А. Шедина [та ін.]. – К. : Мінекономіка, 2001. – Вип. 2. – 106 с.
10. Олексюк А. С. Системы поддержки принятия финансовых решений на микроуровне / А. С. Олексюк. – К. : Наукова думка, 1998. – 507 с.
11. Остапенко А. Эколого-экономический мониторинг предприятий / А. Остапенко, О. Ральчук // Вестник НАНУ. – 1996. – № 11. – С. 26–35.

12. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : монографія / М. О. Кизим [та ін.]. – Х. : ІНЖЕК, 2003. – 141 с.

13. Плікус І. Й. Система моніторингу для фінансового прогнозу діяльності підприємства / І. Й. Плікус // Фінанси України. – 2003. – № 4. – С. 35–44.

14. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.

15. Тищенко О. М. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посіб. / О. М. Тищенко. – К. : КНЕУ, 2000. – 412 с.

16. Фетисов Г. Г. Региональная экономика и управление / Г. Г. Фетисов, В. П. Орешин. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 416 с.

Отримано 30.03.2012. ХДУХТ, Харків.

© О.А. Круглова, Д.В. Вишнякова, 2012.

УДК 658.12.34(075.8)

О.П. Логвінова, канд. екон. наук (*Інститут хімічних технологій, СХУ ім. В. Даля, Рубіжне*)

ЗАСТОСУВАННЯ АВС-XYZ-АНАЛІЗУ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ ЛОГІСТИЧНОГО РИЗИКУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Вивчено можливості практичного застосування АВС-XYZ-аналізу для оцінювання логістичного ризику на підприємстві.

Изучены возможности практического применения АВС-XYZ-анализа для оценки логистического риска на предприятии.

In the article the possibility of practical application of ABC-XYZ-analysis to assess the logistics of risk in the enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах мінливого ринкового середовища на підприємствах існує потреба в активному застосуванні сучасних концепцій управління, зокрема, логістичної концепції, яка передбачає комплекс взаємопов'язаних заходів щодо управління матеріальними та супутніми їм потоками, що надходять на підприємство, всередині підприємства та тих, що виходять за межі підприємства й рухаються до безпосередніх споживачів. Проте застосування концепції логістики пов'язане з небезпекою недосягнення